

УДК 371.2:37.037:658.589 (045)

Проблеми освіти : наук. зб. : Інститут інноваційних технологій і зміст освіти МОН України. – К., 2015. – Випуск №80, ч. 2 – С. 97-101.

Дейнеко І. В., Канішевська Н.Б., Хачатрян В.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація

Розглянуті теоретичні аспекти основних компонентів управління якістю навчального процесу у ВНЗ з використанням синергетичних принципів самоорганізації соціальних систем.

Аннотация

Рассмотрены теоретические аспекты основных компонентов управления качеством учебного процесса в вузах с использованием синергетических принципов самоорганизации систем.

Summary

The strategy of the methodological theoretical control of the educational process in the ukrainian institutes of higher education: synergetic approach.

Вступ

Важливе значення фізичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, яке є одним із чинників вирішення певних освітньо-виховних завдань педагогічного процесу. Відмінною особливістю фізичного виховання є те, що воно повинно забезпечувати системне формування рухових умінь і навичок і буде спрямованим на розвиток таких фізичних якостей майбутнього пілота, сукупність яких оптимально визначають його фізичну дієздатність, що сприяє успішному навчанню та ефективній професійній діяльності.

Системний підхід, який дістав широкого визнання та застосування у другій половині ХХ ст., по суті, у своїх головних передумовах і теоретичних основах склався значно раніше: серед яскравих прикладів системного мислення можна навести геліоцентричне вчення Коперника, космогонічну теорію Канта-Лапласа, філософську систему Гегеля, еволюційне вчення Дарвіна, періодичну систему елементів Менделєєва тобто, системний підхід являє собою конкретно-наукову методологію пізнання складних об'єктів, що

прийшов на зміну аналітичним дослідженням окремих складових об'єктів.

Мета нашого дослідження розглянути системний підхід у професійній підготовці фахівців у ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій

Останнім часом системний підхід став широко використовуватися при дослідженнях педагогічних проблем. Були опубліковані роботи, у яких із позицій системного підходу досліджуються зміст, структура і функції педагогічного процесу в загальноосвітніх школах у вищих навчальних закладах. Крім того, системний підхід став реалізовуватися при осмисленні цілісної побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Так, Т. Ільїна, розглядаючи педагогічні явища як об'єкт застосування системного підходу, зазначає, що вони не зводяться до суми їх складових, а становлять «розчленовану цілісність», при цьому слід враховувати всі фактори, що впливають на систему у цілому, особливо ті, що піддаються педагогічному управлінню [3, с. 34].

У зв'язку з цим важливо враховувати виділені В. Якуніним характеристики педагогічних систем, які, на думку автора, є реальними (за походженням), соціальними (за субстанціональною ознакою), складними (за рівнем складності), відкритими (за характером взаємодії із середовищем), динамічними (за ознакою мінливості), ймовірнісними (за способом детермінації), цілеспрямованими (за наявністю цілей), самокерованими (за ознакою керованості) [7].

Основний зміст дослідження

На високих рівнях організації педагогічна система «вписується» у систему соціуму, соціальних відношень, систему праці, професії, власного життя особистості, відповідно до чого розвиток педагогічної системи шляхом зміни її організації – по вертикалі та ступеня організованості (зміни в межах конкретної якості) – по горизонталі.

Важливим результатом педагогічної системоології стало не лише виділення педагогічних систем з кола соціальних, а й установлення їх якісної

своєрідності, специфічних характеристик. Так, у своєму дослідженні А. Лігоцький зазначав, що «...основна ідея системного аналізу полягає в тому, щоб працювати з системою (моделлю системи) як з цілим, шукати нові шляхи не в поділі та спрощенні, а в цілісності та взаємозв'язку.

Об'єктом системного аналізу може бути [5, с. 13]:

- порівняння кількох систем, що виконують спільне завдання;
- дослідження змін системи у її розвитку;
- вивчення поведінки системи, «зануреної» у зовнішнє середовище.

Автор підкреслює особливість методології системного аналізу, яка полягає в тому, що спеціального розроблення потребує процедура дослідження, тобто, якщо ми вивчаємо систему як ціле, а не як сукупність окремих фрагментів, то ми повинні використовувати стратегію дослідження, в якій місце кожної «сходинки» визначається з точки зору зведення цих фрагментів у єдине ціле наприкінці програми дослідження [5, с. 14].

Системний підхід є необхідним і достатнім осмисленням людини, через призму вивчення різноманітних явищ і обмежень, абсолютизації формальних ознак подібності та відмінності систем, недооцінювання якісної специфіки різних системних об'єктів, їх динамічних характеристик, зайвого акцентування на структурних і функціональних елементах.

Наукова цінність системного підходу, загалом, визначається значенням як єдиного принципу, що відображає світоглядний рівень дослідження, як універсального методу пізнання, як технології дослідження, що протистоїть стихійності, суб'єктивізму і створює умови для послідовності та стабільності наукових пошуків. Значні евристичні можливості системного підходу і, відповідно, системного аналізу полягають у вивченні явищ у цілісності, неподільності та комплексності, що дає змогу множинності опису структури підготовки майбутніх фахівців шляхом виділення сукупності компонентів, елементів і взаємозв'язків як одного з одним, так і з макросередовищем, соціумом.

Будь-яка система, за висновками вчених-системологів А. Арсеньєва [1] і Т. Ільїної [3], характеризується впорядкованістю зв'язків і відносин між складовими компонентами, елементами, також їх цілісністю, інтегративністю, що має особливості у різних системних об'єктах. Відношення частин до цілого знаходиться у складному взаємозв'язку – будь-яка зміна властивостей одного з елементів викликає зміну й інших компонентів, а, можливо, і всієї системи.

Виходячи з того, що поява нових зв'язків між елементами може приводити до виникнення нових інтегративних властивостей, важливою характеристикою будь-якої системи слід вважати виділення особливих системоутворюючих зв'язків.

Виходячи з того, що одним із вихідних моментів у системному дослідженні є виділення сукупності ознак, що виступають як критерії життєздатності системи та їх системний опис, є необхідність розгляду системних явищ з точки зору організованості, структурності, функціональності та цілісності, що є підтвердженням думки І. Блауберга, а саме «...відмінними ознаками будь-якої системи є зв'язок, цілісність та зумовлена ними стійка структура» [1, с. 244.].

На наш погляд, у системному підході можна виділити декілька аспектів: історичний, структурний, функціональний, генетичний та ін. У проблемі, яку ми досліджуємо, найбільш значущими є, на нашу думку, історичний, функціональний та структурний підходи. Тому системна зміна цільової спрямованості фізичного виховання майбутніх фахівців у ВНЗ авіаційного профілю повинна полягати у формуванні фізичної культури особистості, зводиться при організації навчального процесу до відмови від старих методів виховання, які мали чіткі обмеження, до переосмислення відношень до особистості майбутнього пілота, його інтересів і потреб у сфері тілесного й духовного вдосконалення. Саме тому системні підходи мають бути скориговані таким чином: від «планування та контролю» перейти до

змістовної трансформації навчального процесу для забезпечення підготовки професійно зрілих і здорових (фізично і морально) фахівців.

Крім того, на думку В. Романенка, застосування на системному рівні науково обґрунтованих інтегрованих ознак, що відображають об'єктивний процес постійної інтелектуалізації навчальної праці студентів, дає можливість не тільки порівняти результати досліджень, отриманих у різних типах ВНЗ, а й простежити тенденцію впливу процесу інтелектуалізації навчальної праці студентів зі ставленням до фізичної культури і спорту, що є дуже важливим для забезпечення подальшого планування і прогнозування розвитку фізичної культури у вищих навчальних закладах [6].

Саме тому, з наукових позицій, виникає необхідність визначитися з тим, яке місце посідають гуманітарні, зокрема, культурологічні науки у становленні особистості майбутнього фахівця. Це зумовлено тим, що у більшості вищих навчальних закладів технічного профілю ставлення до гуманітарних дисциплін залишається індиферентним, роль гуманітарних знань взагалі недооцінюється. Гуманітарна підготовка студентів технічних навчальних закладів повною мірою не усвідомлюється ні як фактор підвищення культурного рівня майбутніх фахівців, ні як умова їхнього професійного зростання.

Однією з причин такого стану, на нашу думку, є спрощене уявлення про сутність процесів гуманізації та гуманітаризації освітньої сфери, коли проблема зводиться лише до розширення спектра гуманітарних дисциплін, збільшення годин на їх вивчення. Взаємопроникнення гуманітарних і технічних наук за таких обставин поки що не є очевидним. Орієнтація розвитку особистості на вузько прагматичні цілі й результати діяльності негативно впливає на моральність, порушує процес формування цілісності особистості.

Відомо, що у багатьох сучасних професіях інтегрально сполучаються елементи фізичної і розумової праці при постійному підвищенні питомої ваги останньої. Поступово скорочується сфера застосування важкої та

одноманітної фізичної праці і збільшується частка інтелектуальних зусиль. Зростання технічної оснащеності праці приводить до підвищення складності розумової форми праці та появи нових її видів. Так, праця представників ряду професій, будучи безпосередньо матеріально продуктивною, може розглядатися як полегшена фізична праця, насичена складними й об'ємними функціями розумової праці. Передбачається, що в майбутньому велике поширення одержать «серединні» форми праці, коли витрата енергії на розумову і фізичну працю буде приблизно однаковою. В якості приклада можна назвати сучасну працю таких фахівців вищої кваліфікації, як диспетчера, пілота і космонавта.

З вищесказаного витікає, що перед національною системою вищої освіти постає завдання надзвичайної важливості, яке полягає в необхідності організації підготовки фахівців із принципово новими якостями, а саме, фахівців як творчих особистостей, головними визначальними характеристиками яких мають стати особистісні риси, а не спеціальні знання, уміння і навички. «Професіонал» повинен бачити у своїй вузькій спеціалізації не лише технічний, але й людський сенс, місце і роль своєї діяльності у рамках суспільного цілого, адже від усвідомлення зв'язку конкретних форм професійної діяльності з громадськими цілями народжується відчуття повноти і гармонії життя, формується розуміння суспільного призначення індивідуального існування.

Тому виховання у майбутнього фахівця системи поглядів, відповідної сутності гуманізму ми пов'язуємо з визначенням ролі культурологічних дисциплін як засобу гуманізації змістових, процесуальних та організаційних стосунків у практиці навчального процесу. Такий підхід потребує спеціального теоретико-педагогічного осмислення, що має позитивно позначитися на інтеграції професійної та інтелектуальної освіти, самореалізації та саморозвитку особистості, а фактичні та теоретичні знання надають можливість розв'язання завдань навчання і виховання студентів в їх органічній єдності. Вони демонструють, насамперед, еволюцію зовнішньої

«оболонки» людського буття, знайомлять з конкретно-історичними проявами культури в суспільстві через життя і творчість видатних діячів української та світової культури, що сприяє гуманістичному розумінню культури як особливого феномена суспільного життя. Крім того, знання категорій культури сприяє філософському осмисленню фізичної культури, усвідомленню значення фізичної культури для розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця [4].

Зазначимо, що організація фізичного виховання у ВНЗ взагалі зведена до підтримки фізичного стану і лише іноді до акцентованої професійно-прикладної фізичної підготовки. Практика фізичного виховання явно не відповідає з новим вимогам освіти фахівців широкого профілю.

Вивчаючи роботи А. Дубогай та інших авторів[4, 7], можна відзначити, що в їх представлені освітні процеси асимілюються з процесами виховання. В той же час А. Дубогай зазначав: «...фізкультурне виховання у ВНЗ, прийнявши на себе функції фізкультурної освіти студентів, реалізує свою педагогічну сутність і підсилює роль фізичної культури у підвищенні загальнокультурного рівня майбутніх фахівців. Фізичне виховання студента здійснюється з метою формування у нього свідомого й активного відношення до освоєння цінностей фізичної культури, а також формується переконаність у необхідності постійно працювати над собою, вивчати особливості свого організму, навчитися раціонально використовувати свій фізичний потенціал, вести здоровий спосіб життя і систематично засвоювати цінності фізичної культури в самому широкому розумінні цього поняття» [2, с. 19].

Таким чином, на наш погляд, основним принципом фізичного виховання у ВНЗ є єдність світоглядного, інтелектуального та тілесного компонентів у формуванні фізичної культури особистості, що зумовлюють освітню, методичну і професійно-прикладну спрямованість виховного процесу.

Ідея системного підходу до формування культури здоров'я відображає важливу особливість виховання – спрямованість на цілісний педагогічний процес розвитку особистості через формування у неї навичок здорового

способу життя. Саме тому процес виховання має бути організованим як цілеспрямована взаємодія, співробітництво вихователів і вихованців, як процес взаємовідносин між студентами і викладачами, батьками і навколишнім середовищем на основі особистісно-діяльнісного підходу.

Висновки

Важливою умовою удосконалення професійної підготовки майбутніх пілотів є динамічність навчального процесу, який тісно пов'язаний із швидкими змінами кількісних параметрів національних систем освіти, зокрема, масовим поширенням обов'язкової середньої, а також вищої освіти, виникненням нових концептуальних підходів до організації, змісту та методів навчання, концептуальних розробок безперервної освіти. Однією з головних цілей безперервної освіти є розширення та диверсифікація освітніх послуг, які доповнюють базову чи вищу освіту. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про пряму залежність темпів удосконалення та розвитку виробництва, його конкурентоспроможність на світовому ринку від рівня професійної підготовки льотного складу.

Таким чином, на нашу думку, можна зробити висновок, що теоретико-методологічні підходи до фізичного виховання у ВТНЗ відображають сучасний рівень знань і тому їх урахування та правильне використання дає змогу теоретично вивірити шляхи емпіричного дослідження, сприяючи підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх пілотів, становленню та розвитку їх професіоналізму.

Оскільки особистість завжди виховується цілісно, то, на наш погляд, лише комплексний підхід може забезпечити цілісність фізичного, психічного, духовного розвитку, жодна сторона якого не виступає як самоціль, а взаємодіє одна з одною, збагачуючи одна одну і всі вони разом слугують розв'язанням завданням всебічного розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Арсеньев А. М. Методологические проблемы социалистической педагогики / А. М.Арсеньев, Ф. Ф. Королев // Проблемы социалистической педагогики. – М.: Педагогика, 1970.– С. 10-40.

1. Блауберг И. В. Проблема целостности и системный подход / Блауберг И. В. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 450 с.

2. Дубогай О. Д. Методика фізичного виховання студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи / О. Д. Дубогай, В. І.Завацький, Ю. О. Короп. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 220 с.

2. Ильина Т. А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М.: Знание, 1978. – 45 с.

3. Ильина Т. А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М.: Знание, 1978. – 45 с.

4. Коломієць О. Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Коломієць Олена Борисівна. – К., 2004. – 177 с.

5. Проектування освітніх систем: метод. рекомендації / [уклад. А. О. Лігоцький]. – К., 1994. – 50 с.

6. Романенко В. В. Влияние разных режимов двигательной активности на физическое состояние студенток высших учебных заведений гуманитарного профиля: дис. канд. наук с физ. воспитания и спорта: 24.00.02 / Романенко Виктор Васильевич. – Винница, 2003. – 165 с.

7. Якунин В. А. Педагогическая психология: [учеб. пособ. 2-е изд.] / В. А. Якунин. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2000. – 349 с.